

**ВИХОВАННЯ СПІВРОБІТНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ  
ДО ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ОПЕРАТИВНО-СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

**EDUCATION OF LAW ENFORCEMENT EMPLOYEES AUTHORITIES  
FOR PERFORMING THE TASKS OF OPERATIONAL SERVICE ACTIVITIES**

Актуальність статті полягає в тому, що попри позитивні зрушення у сфері реформування правоохоронних органів, існує досить широке коло проблем і прогалин, що стосуються організаційного та правового забезпечення публічної безпеки. Вони потребують суттєвого удосконалення та набувають особливого значення в контексті гармонізації законодавства, підвищення ефективності діяльності у зазначеній сфері, з урахуванням сучасних реалій суспільних та державних процесів, що відбуваються в Україні. Незважаючи на зміни, система правоохоронних органів залишається недостатньо ефективною та закритою від суспільства. Україна обрала свій шлях формування правопорядку, необхідність зміни якого обумовлюється інтересами держави та суспільства. Саме тому, процес забезпечення публічного порядку в Україні, що відповідатиме вимогам сьогодення, є одним з найважливіших завдань правової держави; у здійсненні вказаного процесу беруть участь всі державні органи, зокрема, правоохоронні. Зроблено висновок, що основу сучасної системи виховання оперативних співробітників правоохоронних органів повинні скласти такі концептуальні психологічні і педагогічні положення: особистість, як вища соціальна цінність, що розвивається; визнання особистості оперативного співробітника, як мети, суб'єкта, об'єкта, результату і показника ефективності виховання; відношення до оперативного співробітника, як до суб'єкта власного розвитку, що йде по педагогічних і психологічних закономірностях; активізація чуттєво-вольової сфери при формуванні в оперативного співробітника системи життєвих цінностей, моральних норм і правил; формування і розвиток особистісних якостей при опорі на мотиваційно-потребницьку сферу оперативних співробітників конкретного віку; взаємозв'язок психологічної діагностики, консультації і корекції поведінки вихованців; урахування національної своєрідності виховання в різноманітних етнічних регіонах країни з забезпеченням широкого виходу оперативного співробітника у багатонаціональну культуру; організація життєдіяльності оперативного співробітника як чинника його виховання; гуманізація міжособистих відношень; взаємодія вузу з середовищем, перетворення його в культурно-духовний центр мікросоціума, що нейтралізує можливий негативний вплив середовища.

**Ключові слова:** правоохоронні органи, права людини, правоохоронні органи, кримінально-процесуальне законодавство.

The relevance of the article lies in the fact that, despite positive developments in the field of law enforcement reform, there is a wide range of problems and gaps related to the

organizational and legal provision of public safety. They require significant improvement and acquire special importance in the context of harmonization of legislation, increasing the effectiveness of activities in the specified area, taking into account the modern realities of social and state processes taking place in Ukraine. Despite the changes, the law enforcement system remains insufficiently effective and closed from society. Ukraine has chosen its own way of forming the legal order, the need to change which is determined by the interests of the state and society. That is why the process of ensuring public order in Ukraine, which will meet today's requirements, is one of the most important tasks of the legal state; all state bodies, in particular, law enforcement, participate in the implementation of the specified process. It was concluded that the following conceptual psychological and pedagogical provisions should form the basis of the modern system of education of operational employees of law enforcement agencies: personality as a higher developing social value; recognition of the personality of an operational employee as a goal, subject, object, result and indicator of educational effectiveness; relation to the operational employee as a subject of his own development, which follows pedagogical and psychological regularities; activation of the sensory-volitional sphere when forming a system of life values, moral norms and rules in an operational employee; formation and development of personal qualities based on the motivational and consumer sphere of operational employees of a specific age; interrelationship of psychological diagnosis, consultation and behavior correction of pupils; taking into account the national distinctiveness of education in various ethnic regions of the country, ensuring a wide exposure of the operative employee to the multinational culture; the organization of the operational employee's life as a factor in his education; humanization of interpersonal relations; the interaction of the university with the environment, its transformation into a cultural and spiritual center of the micro-society, which neutralizes the possible negative influence of the environment.

**Key words:** law enforcement agencies, human rights, law enforcement agencies, criminal procedural legislation.

**Постановка проблеми.** Потребує постійного удосконалення система підготовки співробітника СБ України [1] до виконання важливих завдань, що стоять перед спецслужбою, в першу чергу, забезпечення національної безпеки [2]. Це вимагає від вищих навчальних закладів правоохоронної системи освіти України, удосконалення навчально-виховного процесу, формування у студентів, курсантів і слухачів активності й самостійності, готовності до самоосвіти й самовдосконалення, підвищення фахової майстерності, освоєння нових форм, методів і прийомів професійної діяльності. При цьому зазначимо, що внутрішніми джерелами успішної діяльності, активності й самостійної особистості фахівця є пошук шляхів формування їх професійно-практичних умінь у процесі набуття знань, умінь і навичок, необхідних для майбутньої професійної діяльності.

Попри позитивні зрушення у сфері реформування правоохоронних органів, існує досить широке коло проблем і прогалин, що стосуються організаційного та правового забезпечення публічної безпеки.

Вони потребують суттєвого удосконалення та набувають особливого значення в контексті гармонізації законодавства, підвищення ефективності діяльності у зазначеній сфері, з урахуванням сучасних реалій суспільних та державних процесів, що відбуваються в Україні.

Незважаючи на зміни, система правоохоронних органів залишається недостатньо ефективною та закритою від суспільства. Україна обрала свій шлях формування правопорядку, необхідність зміни якого обумовлюється інтересами держави та суспільства. Саме тому, процес забезпечення публічного порядку в Україні, що відповідатиме вимогам сьогодення, є одним з найважливіших завдань правової держави; у здійсненні вказаного процесу беруть участь всі державні органи, зокрема, правоохоронні.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Проблеми вдосконалення професійної підготовки фахівців до забезпечення державної безпеки були предметом досліджень С.Г. Гордієнка, В.К. Гришука, Н.О. Гуторової, О.П. Дзьобаня, С.В. Дьякова, І.В. Дюрдіци, О.О. Дудорова, О.І. Звонарьова, А.Б. Іванова В.С. Качинського, О.О. Климчука, В.О. Навроцького, Г.В. Новицького, В.Г. Пилипчука, Н.Г. Сідак, В.П. Тихого, та інших вчених.

**Метою дослідження** є розкриття сутності та змісту виховання співробітників правоохоронних органів до виконання завдань оперативно – службової діяльності.

**Основні результати дослідження.** Формування і розвиток особистості співробітників правоохоронних органів до оперативно-службової діяльності у вищому навчальному закладі правоохоронної системи освіти України можливо при всебічній психолого-педагогічній підготовці викладацького складу, постійному удосконаленні його педагогічної майстерності [3]. Виховання цих молодих людей це є найважче, найважливіше педагогічне завдання. Ось чому необхідна викладачеві, особливо сьогодні, ця майстерність.

Бурхливі, суперечливі перетворення соціально-економічного життя нашого суспільства, гібридна війна, нестабільність, соціальна напруженість, руйнація звичних підвалин і моральних орієнтирів вкрай ускладнили виховну роботу у вищих навчальних закладах правоохоронної системи освіти України та оперативних підрозділах правоохоронних органів, вимагають концептуальних змін в змісті та методах виховання, пошуку шляхів оптимізації виховного процесу. Ці проблеми ставляться й поступово вирішуються в педагогічних публікаціях останніх років. Справедливо стверджується, що багато років у процесі виховання недооцінювалася індивідуальність особистості, часом викривлено розумівся колективізм, абсолютизувався пріоритет загального над індивідуальним, що звужувало розумні межі свободи особи. В результаті з поля зору вихователів поступово зникало головне – людина з її потребами, інтересами, поглядами та позиціями [4].

Все це негативно відбивалося на світогляді співробітників правоохоронних органів, деформувало їх в силу розбіжності між ідеалами, що декларувалися та реальною дійсністю. Гібридна війна, криза, що продовжується в нашій країні, дорожнеча життя, розгул злочинності та корупції, утрата звичних духовних цінностей породжують у багатьох співробітників правоохоронних органів песимістичне сприйняття життя, почуття безперспективності офіцерської професії, пасивне відношення значної частини співробітників до виконання громадянського та професійного обов'язку, зниження відповідальності за доручену справу. Нерідко співробітники правоохоронних органів висловлюють сумнів у військовій професії та освіті, як життєвій цінності.

Серед молоді, потенційних майбутніх співробітників правоохоронних органів України помітний ріст злочинності, жорстокості, наркоманії й алкоголізму. Олігархічні групи, мафіозні банди, злочинні угруповання намагаються використовувати співробітників правоохоронних органів у своїх цілях. Нажаль, окремі із них, як засвідчує практика, попадають у пастку злочинного світу. Тому проробка психологічних питань, теорії і практики виховання з урахуванням сформованих соціальних умов заслуговує спеціального розгляду та дослідження.

Отже, на думку В.С. Сідака питання найбільш складного розділу педагогічної психології – психології виховання, що вивчає психологічні закономірності розвитку особистості співробітників правоохоронних органів в умовах цілеспрямованого педагогічного впливу [5].

Насамперед виникає питання про зміст виховання співробітників правоохоронних органів. Як відомо, зміст виховання – це сукупність визначених ідей, норм, вимог, що визначають відношення особистості до природи, суспільства і до самого себе. Трансформуючись у переконання, погляди співробітників ці норми й ідеї утворюють їх світогляд, як інтегративну якість особистості.

Детальної розробки вимагає питання про зміст виховання співробітників. Як відомо, зміст виховання – це сукупність визначених ідей, норм, вимог, що визначають ставлення особистості до природи, суспільства і до самого себе. Трансформуючись у переконання, погляди співробітника ці норми та ідеї утворюють його світогляд, як інтегративну якість особистості.

**Світогляд** – цілісне утворення. Формується не частками, а, навпаки, розвивається при дотриманні принципів комплексності, системності, структурності, змістовності, міжпредметності, безперервності діяльності.

У світогляді співробітників правоохоронних органів розрізняють фахові, військові, етичні, соціально-психологічні, естетичні, політичні, правові, філософські та інші погляди. Комплекс цих поглядів є основою для розробки педагогічної моделі наукового світогляду співробітників, що служить базою проектування виховного процесу у навчальному закладі та підрозділах, критерієм, що визначає його зміст. В процесі розробки необхідно керуватися вимогами відомчих нормативно-правових актів, що діють в системі правоохоронних органів.

При такому підході доцільно виділити декілька напрямків виховання співробітників правоохоронних органів. Основні з них:

1. **Фахове (професійне) виховання**, що включає в себе розумове (розвиток розумових спроможностей, логічного мислення), військово-спеціальне, правове, економічне, екологічне і фізичне виховання. При цьому постійно в його основі повинен бути «оперативний аспект» виховання: придбання, розвиток усіх цих якостей, знань повинні служити єдиній меті – ефективному захисту національної безпеки української держави, захисту її інтересів, недопущенню нанесення шкоди безпеці України, як того і вимагають Закони України, що регламентують діяльність правоохоронних органів в Україні.

2. **Морально-етичне виховання** – прищеплення визначених етичних загальнолюдських норм та цінностей.

3. **Політичне виховання** – формування політичної культури, яка сприяє соціальній орієнтації співробітників правоохоронних органів при зіткненні їх з різноманітними політичними теоріями і практикою; у ході формування політичної культури чільне місце повинно займати національно-патріотичне виховання.

4. **Правове**, що забезпечує знання, розуміння, дотримання і готовність до захисту норм цивільного, кримінального і військового законодавства, яке, насамперед, стосується забезпечення національної безпеки держави.

5. **Естетичне**, що розвиває уподобання у співробітників правоохоронних органів, прищеплюючи їм підвищені потреби й інтереси.

6. **Виховання загальної культури** співробітників правоохоронних органів формування наукових, природничих, філософських, релігійних і атеїстичних поглядів, культури спілкування, шлюбно-сімейних відносин.

7. **Соціально-психологічна підготовка**, що сприяє правильному розумінню взаємовідносин між соціальними групами, їхній поведінці, почуттів, діяльності, яка формує психологічну готовність до професійної роботи, гордість обраною професією, спроможність піти на самопожертвування при виконанні службового обов'язку.

8. **Виховання вихователя**, що формує у співробітників правоохоронних органів психологічні і педагогічні погляди, які визначають їх компетентність і спрямованість до вирішення завдань навчання та виховання, самоосвіти і самовиховання.

Зупинимося на одному, з нашої точки зору, надзвичайно важливому й основному з напрямків виховання у співробітників правоохоронних органів – **фахових (професійних) якостей**.

Фахові якості, якими повинні володіти співробітники правоохоронних органів України можна розділити на **дві групи: загальнолюдські та фахові**. Цей поділ умовний. Фахова майстерність в оперативно-службовій діяльності безпосередньо залежить від загальнолюдських якостей.

**Першу** групу назвемо – **законослухняність**. Кожний співробітник правоохоронних органів повинен знати Конституцію України і діяти у відповідності з її статтями, пам'ятаючи про головне – захист прав людини. Він неухильно повинен виконувати Закони, що регламентують діяльність правоохоронних органів, вимоги кримінально-процесуального законодавства, які регламентують етапи дізнання, попереднього слідства та судочинства. Строго керуватися відомчими нормативними актами, наказами та вказівками, які регулюють діяльність співробітників правоохоронних органів та оперативних підрозділів. У випадках коли ситуація, так би мовити, не вписується в визначені норми права – керуватися загальнолюдськими, етичними, нормами поведінки, можливо навіть, релігійними.

Особливо важливо дотримуватися закону в ситуаціях коли хтось з об'єктів оперативно-розшукових справ чи його зв'язків бере на себе вину за злочин, який він не скоював. Такі випадки в оперативно-слідчій роботі трапляється не рідко.

Одною з найважливіших умов в роботі співробітників правоохоронних органів – є **чесність**. Організованна злочинність намагається затягнути в свої тенета кожного співробітника, використовуючи різні методи та форми. Але є і інша сторона діяльності коли співробітники мають погані результати на дорученій ділянці роботи і намагаються їх «покрашити» за рахунок фальсифікації показників. В усі часи була «брехня за ради спасіння». Брехня в протиставленні з злочинним світом, в боротьбі з організованою злочинністю, на наш погляд, допустима, якщо вона служить досягненню справедливості.

Немало важливе значення в оперативно-службовій діяльності співробітників правоохоронних органів має **дисциплінованість**. Оперативно-службова діяльність правоохоронних органів по забезпеченню державної безпеки України – це діяльність колективна і робота багатьох співробітників може бути марною із-за недисциплінованості одного співробітника. Співробітник правоохоронних органів за звичай, діє один, рішення приймає

самостійно і контроль за його поведінкою практично неможливий. Тому дисциплінованість співробітників в процесі їх оперативно-службової діяльності вкрай є важливою.

Серед загальнолюдських якостей не можна не згадати про таку якість, як **мужність**. Професія співробітників правоохоронних органів України вимагає щоденної самовіддачі, великого нервного напруження та ризику. Та й романтики в ній майже немає. Співробітникам необхідно кропітливо, по крихіткам збирати і аналізувати факти не рахуючись з часом заради не занадто передбаченої мети. Праця не завжди завдячна виснажує виконавця вимагає, навіть, інколи піддавати сумніву правильність вибраного життєвого шляху. Потрібно немало мужності щоб кожного дня мати справу з негативними явищами, чи то зрадниками батьківщини, вимогателями, корупціонерами, злочинцями та негідниками, бачити кров та сльози, приховувати в собі безсильну ненависть до злочинного світу. Власне – приховувати, співробітник правоохоронних органів на відміну від, скажімо, судді чи слідчого, діє тайно. Мужність співробітника правоохоронного органу полягає ще й в тому, що усвідомлюючи, що йшов по неправильноному шляху публічно признатися в цьому своїм колегам і дати свою оцінку тому що відбулося.

І все ж таки чим приваблює професія співробітника правоохоронних органів? Справа в тому, що велике задоволення від результатів важкої праці – спіймання злочинця, відплата за вчинене ним зло, попередження інших злочинів.

В порівнянні з іншими загальнолюдськими якостями в співробітників правоохоронних органів повинна бути **доброта**.

Професія відкладає відбиток не тільки на поведінці оперативних співробітників правоохоронних органів, але й на їхньому характері. Вони ведуть боротьбу з злочинним світом, тому не важко стати жорстоким, злобним. А цього припускати не можна. Отже дійсно, як кажуть, серце повинно бути гарячим, а голова холодною. Яким би ми не уявляли злочинний світ огидливим, потрібно завжди пам'ятати, що він складається теж з людей – різних, навіть, по своєму антилюдському напрямку. Одні заслуговують фізичного знищення, але за рішенням суду і впорядку чинного законодавства. Другі – поблажливості. Третім потрібно просто допомогти. Мова йде особливо про молодих людей які стали на злочинний шлях по збігу обставин. Жорстокість в боротьбі із злочиністю ще ніколи не приносила бажаних результатів. Скоріше – навпаки і про це потрібно завжди пам'ятати.

Хотілося б ще про одну загальнолюдську якість згадати – це **грамотність**. В першу чергу **професіональна** – у сфері кримінального права, процесу, криміналістики, теорії оперативно-розшукової діяльності тощо. Співробітники правоохоронних органів повинні уміти правильно з точки зору норм української мови говорити та писати. Ця якість важлива ще й тому, що співробітникам завдяки своїй професії доводиться складати різного роду документи, а вони повинні бути беззаперечними у відношенні правопису української мови. На жаль, на практиці нерідко зустрічається навпаки.

Немало важлива якість співробітників правоохоронних органів, на якій слід зупинитися – це їх **фізичні дані**. Для затримання злочинців окрім всього іншого необхідна фізична сила, спритність та ще й відмінний зір, слух та витривалість. Постійна закалка, тренування волі й терпіння. Основними видами спорту, якими повинні володіти оперативні співробітники це карате, біг, стрільба з особистої зброї, автомобільний спорт. Дуже корисні навички гри в шахмати та інші вправи які розвивають логічне мислення.

Тепер зупинемось на влативостях **другої групи**. Професія оперативного співробітника правоохоронних органів зобов'язує їх максимально бути самостійними. Вказівки «зверху» можуть бути самими загальними і, навіть, формальними. В конкретній ситуації оперативним співробітникам необхідно проявляти ініціативу, діяти відповідно до ситуації. Діяти рішуче, швидко, винахідливо. Багато людей самостійно приймати рішення просто нездатні. Оперативним співробітникам така поведінка не підходить. В більшості ситуацій все залежить від їх власних рішень, відповідальності за яке цілком і повністю лягає на їх плечі. Не вдало реалізував оперативно-розшукову справу – відповідай. Затримав чесну людину підчас проведення оперативно-розшукових заходів і тим самим наніс їй моральний зиск – теж відповідай.

**Оперативність** – одна із необхідних якостей в оперативно-розшуковій роботі. Це швидкість, активність, наступальність, уміння в мінімальні строки прийняти правильне рішення і діяти у відповідності з ними. Оперативність передбачає здібність самоорганізації, швидкості висунення версій, чіткості розподілу обов'язків серед суб'єктами, які приймають участь в розкритті злочину, розшуку об'єктів оперативно-розшукових справ, оперативний обмін інформацією між ними та інтуїцію. Оперативно-розшукова діяльність по своїй природі несумісна

з тяганою. Однак швидкість та кваліфікація не тотожні. Швидкість зв'язана з оперативністю, діловитістю, а поспішність з неохайністю та помилками. Зволікання в оперативно-розшуковій роботі неприпустимо. Час працює проти оперативного співробітника. Особливо під час реалізації оперативно-розшукової справ при проведенні дізнання та слідства особливо сьогодні коли стала високою мобільність злочинних елементів, які за лічені години можуть опинитися за кордоном. На повернення пропущеного необхідні будуть місяці, а той роки напруженої роботи багатьох підрозділів та оперативного складу співробітників правоохоронних органів.

Важлива якість для співробітників правоохоронних органів – **винахідливість**. Оперативна обстановка при проведенні оперативно-розшукових заходів постійно змінюється. Ситуація може загостритися при появі нових людей, неординарною поведінкою об'єкта розробки чи неузгодженими діями самих оперативних співробітників

Слід зазначити, що діяльність оперативних співробітників правоохоронних органів в сучасних умовах є надзвичайно багатогранною, в якій їм доводиться діяти неординарно, виходячи з обставин, використовуючи весь арсенал своїх знань, умінь та навичок з метою отримання позитивного результату.

**Висновок.** Отже виховання – це один із найскладніших соціальних процесів, що вимагає великих наукових знань по педагогіці, психології, фізіології, гігієні і багато іншим галузям наук. Формування і розвиток особистості відбуваються під впливом усіх сфер, чинників, аспектів, атрибутів громадського життя: політики, економіки, науково-технічного прогресу, соціальних інститутів, засобів масової інформації, творів літератури і мистецтва, сім'ї, військово-навчального закладу, людей, чия думка для оперативного співробітника правоохоронних органів особистісно значима. Звичайно, не всі ці чинники здійснюють постійний позитивний вплив на вихованця. Цей вплив може бути і негативним, особливо в сфері особистих відносин оперативних співробітників, може протидіяти формуванню необхідної соціальної і професійної спрямованості [5].

Зважаючи на вище викладене вважаємо, що основу сучасної системи виховання оперативних співробітників правоохоронних органів повинні скласти такі концептуальні психологічні і педагогічні положення:

- особистість, як вища соціальна цінність, що розвивається;
- визнання особистості оперативного співробітника, як мети, суб'єкта, об'єкта, результату і показника ефективності виховання;
- відношення до оперативного співробітника, як до суб'єкта власного розвитку, що йде по педагогічних і психологічних закономірностях;
- активізація чуттєво-вольової сфери при формуванні в оперативного співробітника системи життєвих цінностей, моральних норм і правил;
- формування і розвиток особистісних якостей при опорі на мотиваційно-потребницьку сферу оперативних співробітників конкретного віку;
- взаємозв'язок психологічної діагностики, консультації і корекції поведінки вихованців;
- урахування національної своєрідності виховання в різноманітних етнічних регіонах країни з забезпеченням широкого виходу оперативного співробітника у багатонаціональну культуру;
- організація життєдіяльності оперативного співробітника як чинника його виховання;
- гуманізація міжособистих відношень;
- взаємодія вузу з середовищем, перетворення його в культурно-духовний центр мікросоціума, що нейтралізує можливий негативний вплив середовища.

#### **Список використаних джерел:**

1. Про Службу безпеки України.. Закон України Відомості Верховної Ради України від 7 липня 1992, № 27, Ст. 382.
2. Про Національну безпеку України: Закон України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2018. № 31. Ст. 241.
3. Іванова Н. Г. Психологічні основи підготовки співробітників СБ України до оперативно-службової діяльності : дис. доктора психологічних наук. НА СБ України К., 2011.
4. Давыдов В. П. Основы педагогической психологии высшей школы. М., 1997.
5. Сідак В. С. Національні спецслужби в період Української революції 1917–1921 рр. (невідомі сторінки історії) : монографія. К. : Видавничий дім «Альтернативи», 1998.